

Г.Т. Михайлюк, О.Ф. Гайдаєнко, В.Р. Ратова
Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

**СУЧАСНА ТЕРМІНОСФЕРА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ:
СЕМАНТИЧНІ ТА ЕТИМОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА
ФУНКЦІОНУВАННЯ**

В статті розглядаються особливості формування та функціонування фармацевтичних термінів. Увага зосереджується на дослідженні семантичних та етимологічних характеристик частотних відрізків, які продуктивно вживаються в назвах лікарських засобів.

Ключові слова: семантика, етимологія, частотний відрізок, фармацевтична термінологія, лікарський засіб.

**MODERN TERM SPHERE OF THE PHARMACEUTICAL
BRANCH: SEMANTIC AND ETYMOLOGICAL ASPECTS OF FORMING
AND FUNCTIONING**

The article deals with the peculiarities of forming and functioning of pharmaceutical terms. Attention is focused on research devoted to the semantic and etymological features of term-elements which are frequently used in the names of medicaments.

Key words: semantics, etymology, term-element, pharmaceutical terminology, remedy.

**СОВРЕМЕННАЯ ТЕРМИНОСФЕРА ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОЙ
ОТРАСЛИ: СЕМАНТИЧЕСКИЕ И ЭТИМОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ
ФОРМИРОВАНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ**

Статья рассматривает особенности формирования и функционирования фармацевтических терминов. Внимание фокусируется на исследовании семантических и этимологических характеристик частотных отрезков, которые продуктивно используются в названиях лекарственных веществ.

Ключевые слова: семантика, этимология, частотный отрезок, фармацевтическая терминология, лекарственное вещество.

Постановка наукової проблеми та її значення: Фармацевтична термінологія – це одна із підсистем загальномедичної термінології. Медична галузь сучасності характеризується стрімким та динамічним розвитком, який спонукає паралельне оновлення та збагачення терміносфери. Особливо багатогранно формується фармацевтична термінологія, яка за своєю суттю являє собою відкриту терміносистему. Її характеризує висока продуктивність функціонування в рецептурі та товарознавчій галузі. Нашим завданням є:

- проаналізувати шляхи створення фармацевтичних термінів;
- визначити джерела поповнення даного лексичного матеріалу;
- дослідити семантичні характеристики терміноелементів.

Огляд останніх досліджень і публікацій: Словотвірна система мови призначена для позначення світу без всяких обмежень, вона несе в собі великі потенційні можливості [10, с.15]. Шляхи формування та способи творення термінів медичної науки складні та різноманітні. Дослідженням цього лінгвістичного пласта займалися науковці фармацевтичного та філологічного профілю як вітчизняної, так і зарубіжної школи. Є.І. Світлична вивчила основи сучасної фармацевтичної термінології та описала основні моделі фармацевтичних номенів [11]. Історичний аспект у формуванні медичних термінів досліджувався Г. Дидик-Меуш [5]; характеристика метафоричних найменування у сучасній термінології представлена Л.О. Ліпіліною [8]; проблеми та принципи раціональних найменувань лікарських засобів стали предметом дослідження у серії публікацій А.В. Вировшикової, Д.О. Яворського та ін. [2]. Е.О. Коржавих дослідила фармацевтичну лексику за період 1986-2005 р. та описала семантичну структуру та словотворчі елементи таких лексем [7]; І.М. Перцев займається питаннями упорядкування та значення фармацевтичних термінів в професійній діяльності лікаря та провізора [12]. Термінологічне дослідження назв ЛЗ стало темою монографії Н.Б. Дремової, Р.Е. Березнікової [6]. Автори

систематизували словотворчі елементи лексем, які несуть фармацевтичну, фармакологічну та фармакотерапевтичну інформацію та дозволяють отримувати первинні дані щодо споживацьких властивостей лікарського засобу. Діахронічний аналіз інтернаціональних термінів медичної сфери в румунській мові проводився М. Flaiser [15].

Актуальність: Основними чинниками, які впливають на розвиток фармацевтичної терміносфери є необхідність номінації нових лікарських засобів. Тому питання уніфікації та стандартизації наукової фармацевтичної термінології являється одним із найактуальніших в сучасній фармації.

Мета статті: Комплексне дослідження термінів-найменувань лікарських засобів, виявлення і аналіз особливостей їх формування та функціонування.

Об'єктом дослідження є фармацевтична медична термінологія, а саме найменування лікарського засобу як однієї із ключових лексем терміносистеми, яка виконує номінативну, пізнавальну та комунікативну функції та слугує засобом інформації як медичного так і комерційного характеру. Медичний аспект полягає у розумінні високого ризику для здоров'я та життя пацієнта, що може призвести до помилки в назві призначених ліків. Економічний аспект визначається конкурентними відносинами між виробником ліків, кожен з яких бажає мати власну назву (торгову марку) та використовувати її в якості інструмента індивідуалізації продукції та подальшої реклами, що сприяє руху товару на ринку [2, с.19].

Предметом дослідження є процес формування фармацевтичної терміносфери, її лексико-семантичні характеристики.

Виклад основного матеріалу та обґрунтування отриманих результатів. Джерелами дослідження послужив фактичний матеріал: Державна Фармакопея України, довідники лікарських засобів (за ред. С.І. Чекмана, М.Д. Машковського), матеріал фахових медичних текстів (підручників, статей з відповідних проблем).

Відповідно до міжнародних норм кожен лікарський засіб має кілька назв: хімічну, міжнародну та торгову (комерційну). В латинській орфографічній системі – це форма іменників середнього роду II відміни на *-um*. Латинські еквіваленти українських назв із закінченням *-а*, як правило, жіночого роду I відміни: *Dexona, Methyldopa, Camphora* [14, с. 191, 13, с.119] або *Camphorum* [9, с.126]. Українські терміни на *-за* зазвичай передаються латинською мовою іменниками середнього роду (*Glucosum, Lidasum*). Винятки: *Gelatosa, Lydoamidasa, Asperasa, Nigedaza*. При переході на національні мови латинське *-um* змінюється на невимовне *-e* або нульове закінчення.

Твірною основою для утворення тривіальних назв можуть служити різні ознаки: походження засобу, джерело одержання, хімічний склад, шлях синтезу, лікувальний ефект, вказівки анатомічного та фізіологічного характеру [14, с.119].

I. В якості основного будівельного матеріалу використовуються словотворчі елементи старогрецької та латинської мов [14, с.119]. Однак ЛЗ *Coffeinum* (алкалоїд, виділений з зерен кави) названо від арабського *cahvaḥ* чи турецького *cahveh* настій, напій). *Solusurminum* (препарат сурми в розчині) – це «гібрид» від латинського *solutio* розчин та турецького «сурме» натирання. Найменування *Talcum* походить від арабського *talq* такий, що блищить. В'яжучий протизапальний засіб *Tanninum* завдячує своїй етимології французькому *tanner* дубити шкіру. Екстракт листя омели білої (*Viscum album*) *Omelum* походить від української / російської назви рослини омела.

II. Частотні відрізки найчастіше вказують на:

а) *хімічний склад*: *Naphthalanum* – рафінована нафталанська нафта походить від назви місцевості в Азербайджані (грецькою мовою також *νάφθα* або *νάφθα* *naphtha* нафта); *Protargolum, Collargolum*: ТЕ *-arg-* інформує про наявність срібла (*Argentum*).

б) *терапевтичний ефект, анатомічний та фізіологічний характер засобу*: *Aëronum* (від латинського *aër, aëris* м повітря) призначений для лікування

морської та повітряної хвороби; *Phrenolum* (засіб, який застосовується при шизофренії) містить в своїй номінації грецький TE φρήν phren грудочеревна перепона, яку стародавні греки вважали вмістилищем душі; *Phosphrenum* (Phosphorus – від грецьких φῶς phos світло та φορός phoros той, що несе + φρήν phren) – препарат, який містить органічний фосфор та застосовується при знесиленні, перевтомі, неврастенії; *Neoanusolum* (грецьке neo νέος новий + латинське anus задній прохід + латинське Oleum олія) – супозиторії, які прописують при захворювання заднього проходу; *Fercovenum* (препарат для внутрішньовенного введення): fer- від Ferrum, co-від Cobaltum, ven- від vena, (усі компоненти латинізми); *Myarsenolum* (засіб для внутрішньом'язевого введення) містить словотворчі елементи μῦς, μῦός mys, μυος м'яз та Arsenicum миш'як; *Osarsolum* (засіб для внутрішнього вживання) утворено від латинського os рот та Arsenicum миш'як. Терміноелемент pregnant- (від латинського praegnatio, onis f (prae+gnascor) вагітність утворює *Pregnum* (засіб при безплідді), *Pregnatolum* (засіб для скорочення матки при пологах). *Oxytocinum* (препарат, який вживається при слабкій родовій діяльності) походить від грецьких TE оху- ὄξύς oxys гострий, сильний, швидкий та τόκος tokos пологи. Грецький прикметник πᾶς, πάντος pas, pantos весь цілий та латинське дієслово occidēre вбивати інформують, що препарат *Pantocidum* знезаражуючий засіб широкої дії. На те, що *Quietulum* засіб снодійної дії вказує латинське quiet- (quies, etis f спокій, сон).

в) джерело одержання: тваринного походження : *Lipocerebrinum* (речовина з головного мозку великої рогатої худоби) утворено від грецького λίπος lipos жир та латинського cerebrum головний мозок. *Mucovitum* (від латинських mucus, i m слиз, мокрота та vitaminum, i n вітамін) – таблетки із слизової оболонки шлунка свиней та вітамін В12. Для ЛЗ *Spleninum* сировиною є селезінка великої рогатої худоби (етимологія – грецьке σπλήν splen селезінка). Назва антикоагулянта *Heparinum* походить від грецького ἥπαρ hepar печінка (препарат з печінки рогатої худоби). Слід зазначити, що частотний відрізок *hepat-* зустрічається в назвах гепатопротекторів

(*Hepatosanum*, *Hepatrinum*). Продукти бджільництва: *Apilacum* (латинські *apis*, *is f* бджола + *lac*, *lactis n* молоко) – засіб маточного молочка бджіл, *Apisarthronum* (латинське *apis*, *is f* бджола + грецьке ἄρθρον *arthron* суглоб) – засіб при захворюваннях суглобів, *Virapinum* (латинські *virus*, *i n* вірус + *apis*, *is f* бджола), *Venapiolinum* (*ven-* від латинського *venenum*, *i n* отрута + *ari-* + *ol-* від *Oleum*, *i n* олія) – розчин бджолиної отрути в персиковій чи абрикосовій олії.

В якості словотворчих елементів можуть продуктивно використовуватись *фрагменти назв рослин*: *Scopolaminum*: *scopol-* від назви рослини *Scopolia*, з якої вперше було виділено алкалоїд, даної по імені італійського натураліста Г.А. Скополі; *Hydropiperinum* – препарат з водяного перцю – від видової назви рослини *hydropiper* (грецьке ὕδωρ *hydor* вода+ латинське *Piper*, *eris n* перець); *Digilep-neo*, *Digicilenum*, *Digipurenium*, *Digitasidum*, *Digitoxinum* (*Digoxidum*) завдячують своїм найменуванням латинській назві наперстянки *Digitalis*, *is f*.

III. Серед епонімічних номінацій найменування лікарських засобів становлять мінімальну групу. Епонім (від грецького ἐπώνυμος ім'я дає) – назва хвороби, препарату, структури або методу на честь ученого, який вперше виявив або описав їх. Серед епонімів - назв ЛЗ виділяємо два типи: антропоніми (відображають антропоцентричну сутність людського мислення) та епоніми-міфологізми / міфоніми (створюють додаткову образність).

а) *антропоніми* (від грецьких ἄνθρωπος *anthropos* людина + ὄνομα *onoma* ім'я) – найменування лікарських препаратів, що відповідають прізвищу науковця-винахідника: *Gramicidinum* (*gram-* по імені датського лікаря Христіана Грама, який запропонував метод диференційного фарбування бактерій, та латинського дієслова *occidere* вбивати) – антибіотик, активний до грампозитивних бактерій. Антимікробний ЛЗ *Paliseptum* (*Paliseptum plus*) бере свою назву від прізвища професора ВНМУ ім. М.І. Пирогова Г.К. Палія (*pali-*) та *sept-* від грецького σήπω гнити. Слід зазначити, що терміни -

епоніми здебільшого *кількаслівні* та містять назву лікарської форми: *Guttae Botkini* краплі Боткіна (тонізуючий засіб при шлунково-кишкових розладах): назва на честь лікаря-терапевта, професора медико-хірургічної академії С.П. Боткіна; *Pasta Lassari* паста Лассара: застосовується при проблемній шкірі, екземі, для лікування прищів і вугрової висипки та інших захворюваннях шкіри; початковий склад був запропонований німецьким лікарем О. Лассаром. *Linimentum balsamicum Wischnevsky* бальзамічний лінімент по Вишневському це конструкція з узгодженим та неузгодженим означенням (лінімент антисептичної дії). Автор цих ліків – лікар-хірург А.В. Вишневський. Зустрічаються назви з подвійними прізвищами: *Balsamum Boum-Benge* бальзам Бом-Бенге (комплексний препарат для зовнішнього застосування, має знеболюючу, відволікаючу і протизапальну дію). Назву лікарського засобу *Liquor Lugoli cum Glycerino* розчин Люголя з гліцерином утворено за допомогою прийменника; має бактерицидну та протимікробну дію; застосовують при різних запальних процесах слизових глотки та гортані.

б) *епоніми-міфологізми / міфоніми* (від грецьких $\mu\theta\omicron\varsigma$ слово, розповідь + $\delta\nu\omicron\mu\alpha$ ім'я): *Morphinum* (алкалоїд опію, має снодійну дію) утворено від імені грецького бога сновидінь Морфе́ус (Морфей); *Mercusalum* (TE mercu- від однієї з назв ртуті Mercurium, даної через її рухомість на честь швидконогого вісника богів в римській міфології Меркурія).

IV. Абревіація характерна переважно найменуванням синтетичних та комбінованих ЛЗ [14, с.119]. Так, наприклад, *Aprophenum* – це: *a-* наявність в сполуці аміногрупи, яка є похідною від аміака, *pro-* від Acidum propionicum, *phen-* від Phenilium. *Aspirinum* утворено: *a-* від Acetylum + *spir-* від Spiraea спірея, рослина, з якої вперше було виділено Acidum acetylsalicylicum. *Ascophenum* це: *Aspirinum* + *Coffeinum* + *Phenacetinum*. *Bethiolum*: *Be-* від початкового *Belladonna*+ *thi-* від *Ichthyolum* +*ol-* від латинського *Oleum* олія (супозиторії на жировій основі, які містять екстракт красавки та іхтіол). *Escodolum* – це комбінований препарат (*Ephedrinum*, *Scopolaminum*,

Promedolum. *Nystatinum* бере свою назву від початкових літер назви штату *New York State* в США, де було одержано цей антибіотик.

Висновки. Проведене дослідження дозволило установити основні напрямки щодо номінації лікарських засобів. Розширюється діапазон мов походження. Спостерігається тенденція до розширення спектру словотворчих елементів з асоціативним змістом, що призводить до метафоризації даної терміносфери. Тенденція до спрощення передачі грецьких ТЕ (*phen – fen, meth – met, syn– sin, aeth – eth, et*) etc.

Тривіальні назви лікарських засобів завдяки стислості та легкості фонемно-графемного розпізнавання утворюють в своїй сукупності дуже різноманітний і цікавий термінологічний пласт, який не втрачає своєї актуальності, оскільки має високу інформативну значимість, що відображає багатий досвід та найсучасніші втілення наукової думки.

Література:

1. Вейсман А.Д. Греческо-русский словарь / А.Д. Вейсман. – СПб., 1899. – 1370 с.
2. Выровщикова А.В. Современные принципы рационального выбора названий лекарственных средств / А.В. Выровщикова, В.В. Дудченко, Л.В. Корнеева [и др.] // Эконом. вестн. фармации. – 2003. – № 8. – С.19-23.
3. Державна Фармакопея України / Державне підприємство «Науково-експертний фармакопейний центр». 1-е вид., доп. 4. – Харків: Державне підприємство «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2011. – 536 с.
4. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М., 2000. – 846 с.
5. Дидик-Меуш Г. Українська медицина. Історія назв / Г. Дидик-Меуш. – Л.: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008. – 400 с.
6. Дремова Н.Б. Номенклатура лекарственных средств: особенности формирования и фармацевтическая информация / Н.Б. Дремова, Р.Е. Березникова. - 2-е изд., доп. и перераб. – Курск: КГМУ, 2002. – 152 с.

7. Коржавых Э.А. Теоретические и методические основы фармацевтического терминоведения: автореф. дис. на соискание научной степени д-ра фармацевт. наук: спец. 15.00.01 «Технология лекарств и организация фармацевтического дела» / Э.А. Коржавых. ФПК МР РУДН – М., 2005. – 47 с.
8. Липилина Л.А. Когнитивные аспекты семантики метафорических инноваций: автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук: спец.10.02.19 «Теория языка» / Л.А. Липилина. – М. 1998. – 24 с.
9. Машковский М.Д. Лекарственные средства: пособие / М.Д. Машковский. – 15-е изд. – М.: Новая Волна, 2008. – 1119 с.
10. Новодранова В.Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. *Laterculi vocum Latinarum et terminorum*: монография / В.Ф. Новодранова; Рос. академия наук; Ин-т языкознания. МГМСУ. – М.: Языки славянских культур. 2008. – 328 с. – (Studia philologica).
11. Світлична Є.Г. Латинська мова: підручник / Є.Г. Світлична, І.А. Толок – Харків: Майдан, 1998. – 368 с.
12. Фармацевтичні та медико-біологічні аспекти ліків: навч. посіб. / ред. І.М. Перцева. – Вінниця: Нова книга, 2007. – 798 с.
13. Чекман І.С. Фармакологія : підручник / І.С. Чекман, Н.О. Горчакова, Л.І. Козак. – Вінниця: Нова книга, 2011. – 784 с.
14. Чернявский М.Н. Латинский язык и основы фармацевтической терминологии: учебник / М.Н. Чернявский. – М.: Медицина, 1984. – 384 с., ил.
15. Flaiser M. The structure of the medical and pharmaceutical terminology in the Romanian language //Rev. Med. Chir. Soc. Med. Nat. Jasi. – 1999. – Vol. 103, N 1-2. – P. 246-250.

Михайлюк Галина Тадеївна
Гайдаєнко Ольга Федорівна
Ратова Вікторія Романівна

